

Η Συμφωνία της Αγκυρας

Ελλάδα, Τουρκία και Γιουγκοσλαβία υπέγραψαν συνθήκες φιλίας και συνεργασίας που απεδείχθησαν θνησιγενείς

Της **ΔΡΑΣΑΣ ΓΚΟΤΑ-ΣΥΜΥΡΝΙΟΥΔΗ***

Τον Φεβρουάριο του 1953 έκπληκτη η διεθνής κοινότητα παρακολούθησε τις διπλωματικές επαφές μεταξύ της κομμουνιστικής Γιουγκοσλαβίας του Τίτο και δύο μελών του ΝΑΤΟ, της Ελλάδας και της Τουρκίας, για δημιουργία περιφερειακής στρατιωτικής συμμαχίας στα Βαλκάνια. Και μπορεί στη σημερινή εποχή, που ο Ψυχρός Πόλεμος έχει λήξει, η προσέγγιση κρατών με διαφορετικό ιδεολογικό υπόβαθρο να μην προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, το 1953 όμως φάνταζε ως σενάριο επιστημονικής φαντασίας. Την εποχή εκείνη η

60
χρόνια
πριν

σύγκρουση Ανατολής και Δύσης δεν ήταν μόνο θεωρητική, αφού ο πόλεμος της Κορέας, που είχε ξεσπάσει τον Ιούνιο του 1950 και διαρκούσε ακόμη, με την εμπλοκή πολυεθνικής δύναμης του ΟΗΕ υπό την ηγεσία των ΗΠΑ και κομμουνιστικών κινεζικών στρατευμάτων να αποτελεί την πρώτη μεγάλη εμπέλευση σύρραξη μεταξύ των δύο συνασπισμών.

Η προσέγγιση της Αθήνας, του Βελιγραδίου και της Αγκυρας δεν θα μπορούσε βέβαια να έχει επιτευχθεί αν η ρήξη Τίτο-Στάλιν το καλοκαίρι του 1948 δεν είχε οδηγήσει στην αποκοπή της Γιουγκο-

σλαβίας από την Cominform, αλλάζοντας τα διεθνή και βαλκανικά δεδομένα. Ο Γιουγκοσλάβος ηγέτης προσέγγισε τόσο τις μεγάλες δυτικές δυνάμεις όσο και τις βαλκανικές συμμαχίες τους για την ανεύρεση στρατηγικών εταίρων και την εξασφάλιση οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας. Οι προσπάθειές του να διασώσει το καθεστώς του στον διπολικό κόσμο της εποχής συμπάρευσαν δυτικές δυνάμεις και όμορα κράτη σε ένα παιχνίδι λεπτών διπλωματικών χειρισμών και επίδειξης πολιτικής δεξιοτήτας.

Στα τέλη του 1950, ο Έλληνας πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών Σοφοκλής Βενιζέλος, παραμερίζοντας το αρνη-

τικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί στις σχέσεις των δύο κρατών λόγω της ανακίνησης του «μακεδονικού» ζητήματος και της ενεργού εμπλοκής του γιουγκοσλαβικού καθεστώτος στην πρώτη φάση του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, ανέλαβε την πρωτοβουλία προσέγγισης του Βελιγραδίου και πέτυχε την πλήρη αποκατάσταση διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Η κίνηση αυτή εγκαίνιασε μια περίοδο διμερών επαφών με τη διενέργεια εκατέρωθεν επισκέψεων πολιτικών αντιπροσωπειών, η οποία έγινε ουσιαστικότερη με την εκλογική νίκη του αρχιστρατήγου Παπάγου τον Νοέμβριο του 1952.

Ο νέος πρωθυπουργός εκτιμούσε ως

επείγουσα την ανάγκη συνομιλιών με τη Γιουγκοσλαβία ώστε να υπάρχει δυνατότητα ανάσχεσης πιθανής σοβιετικής επίθεσης. Τις ίδιες απόψεις συμμερίζονταν και ο Τούρκος πρωθυπουργός Αντνάν Μεντερές, ο οποίος, μετά την επίτευξη της εισόδου της χώρας του στο ΝΑΤΟ τον Φεβρουάριο του 1952, αποφάσισε να ενσωματώσει στην ατζέντα της εξωτερικής του πολιτικής τη στρατιωτική προσέγγιση της Γιουγκοσλαβίας και να συντονίσει τις προσπάθειές του με αυτές της Αθήνας. Οι δύο ηγεσίες πίστευαν ότι η είσοδος της Γιουγκοσλαβίας στο ΝΑΤΟ, ως πλήρους μέλους, θα ενδυνάμωνε τη νοτιο-ανατολική πτέρυγιά του.

Μυστικές συνομιλίες μεταξύ των τριών Γενικών Επιτελείων

Οι μυστικές ελληνοτουρκικές επαφές οδήγησαν σε έναρξη συνομιλιών μεταξύ των Γενικών Επιτελείων των τριών κρατών που έλαβαν χώρα σε δύο γύρους, τον Σεπτέμβριο και τον Δεκέμβριο του 1952. Και ενώ τον Σεπτέμβριο το Βελιγράδι δεν φαινόταν διατεθειμένο να προχωρήσει πέρα από εθιμοτυπικές επαφές, τον Δεκέμβριο η στάση της γιουγκοσλαβικής ηγεσίας ήταν εντελώς διαφορετική: οι Γιουγκοσλάβοι αξιωματικοί δήλωσαν ότι επιθυμούν την έναρξη συγκεκριμένου κοινού στρατιωτικού σχεδιασμού και ήταν έτοιμοι να αποκαλύψουν τα επιτελικά τους σχέδια. Η αιτία της αλλαγής της γιουγκοσλαβικής πολιτικής, που τόσο προβληματίσε τους Έλληνες και Τούρκους ιθύνοντες, θα πρέπει να αναζητηθεί στην

παρακίνηση του Τίτο να αρχίσει τη διαδικασία της ένταξης στην ομπρέλα του ΝΑΤΟ με την απόπειρα να εξασφαλίσει συμμαχίες προς τον Νότο».

Ο Τίτο, βέβαια, δεν φαινόταν διατεθειμένος να αλλάξει την πολιτική της μη συμμετοχής του στο ΝΑΤΟ, την οποία είχε υιοθετήσει μετά την αποκοπή του από την Cominform. Απλώς επιζητούσε συμμαχίες έναντι μιας πιθανής επίθεσης από τη Σοβιετική Ένωση και τις σύμμαχες χώρες της, καθώς δεν επιθυμούσε, σε καμία περίπτωση, να δει τη χώρα του απομονωμένη, παθητικό παρατηρητή ανάμεσα σε έναν ισχυρό ανατολικό συνασπισμό και σε μία δυτική Ευρώπη η οποία την περίοδο εκείνη συζητούσε τις δυνατότητες πολιτικής και στρατιωτικής ενοποίησης της. Ίσως στο μυαλό του Τίτο είχαν αρχίσει να δημιουργούνται οι πρώτες σκέψεις για το Κίνημα των Αδεσμευτών που αποτέλεσε τον βασικό άξονα της πολιτικής του τα επόμενα χρόνια. Με τον Στάλιν όμως να ηγείται ακόμα της Σοβιετικής Ένωσης, η Γιουγκοσλαβία χρειαζόταν ερείσματα στον δυτικό κόσμο, από την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια του οποίου εξαρτιόταν η επιβίωση του καθεστώτος της. Μετά την αποτυχία της αποστολής Χάρντι, ο Τίτο έδειξε την προτίμησή του στη σύνταξη ενός περιφερειακού συμφώνου πολιτικής ή στρατιωτικής μορφής, το οποίο θα μπορούσε στο μέλλον να ενισχυθεί με διάφορες ρυθμίσεις που να αφορούν σε άλλους τομείς.

Αν και δεν αποτελεί κείμενο στρατιωτικής συμμαχίας «έχει συνταχθεί στο πνεύμα στρατιωτικής συμμαχίας», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Εμμανουήλ Τσουδερός.

ΣΥΝΤΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΥΤΟΥ

Στροφή λόγω ανασφάλειας

Ως αποτέλεσμα, στα τέλη του 1952 και τις αρχές του 1953 έντονη διπλωματική δραστηριότητα μεταξύ των τριών κρατών οδήγησε στην υπογραφή Συμφωνίας Φιλίας και Συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας, την 28η Φεβρουαρίου 1953, γνωστής έκτοτε ως Συμφωνίας της Αγκυρας, από τον τόπο υπογραφής της. Αν και δεν αποτελεί κείμενο στρατιωτικής συμμαχίας «έχει συνταχθεί στο πνεύμα στρατιωτικής συμμαχίας», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε σε συνέντευξή του ο αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης Εμμανουήλ Τσουδερός. Θεωρήθηκε ένδειξη αλλαγής της πολιτικής Τίτο, η οποία θα οδηγούσε σταδιακά σε μεγαλύτερη σύνδεσή του με τον δυτικό συνασπισμό. Ο ίδιος ο Τίτο υπέγραψε την νέα θέση της χώρας του στη διεθνή σκηνή σε συνέντευξή του στις 9 Μαρτίου 1953: «Η Γιουγκοσλαβία εγκατέλειψε την πολιτική της πλήρους μη δεσμεύσεως λόγω ανασφάλειας της παθούς σκηνής».

αποτυχία των παράλληλων στρατιωτικών συνομιλιών του Βελιγραδίου με τις δυτικές δυνάμεις, και συγκεκριμένα με την αντιπροσωπεία υπό τον στρατηγό Τόμας Χάρντι, λεπτομέρειες των οποίων δεν γνώριζαν ούτε η Αθήνα ούτε η Αγκυρα. Όπως αναφέρει ο Τζορτζ Άλλεν, πρόεδρος των ΗΠΑ στο Βελιγράδι εκείνη την περίοδο «η αυξημένη δεκτικότητα των Τούρκων και των Ελλήνων στη διεύρυνση του πεδίου των συνομιλιών σε αντίθεση με τα στενά πλαίσια των όρων αναφοράς του Χάρντι, ειδικά στο πολιτικό πεδίο, θεωρούμε ότι

ΑΡΧΙΜΑΘΟΣ ΠΡΑΚΤΟΡΙΟΥ ΕΜΠΕΣΤΩ

Η μετέπειτα πορεία διέψευσε τις προσδοκίες

Αμέσως μετά, τον Μάρτιο του 1953, έφθασαν τα απόρρητα νέα του θανάτου του Στάλιν που άλλαξαν τα διεθνή δεδομένα. Η νέα ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης με πρωθυπουργό αρχικά τον Γκεόργκι Μαλένκοφ, εγκαινίασε έναντι της Δύσης μια πολιτική ερηνικής συνύπαρξης, σύμφωνα με την οποία ο ανταγωνισμός των δύο πολιτικών συστημάτων θα γινόταν πλέον με ειρηνικά μέσα. Η σοβιετική «επίθεση ειρήνης» έγινε αντιληπτή και στα Βαλκάνια με την πραγματοποίηση διπλωματικού ανοιχτού προς τη Γιουγκοσλαβία. Επειτα από μια νέα περίοδο γιουγκοσλαβικών διαταγμών, τα τρία κράτη που είχαν υπογράψει τη Συμφωνία της Αγκυρας υπέγραψαν τελικά και στρατιωτική συμμαχία τον Αύγουστο του 1954: τη Συνθήκη Συμμαχίας, Πολιτικής Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας, γνωστής έκτοτε ως Συμμαχίας του Μπλεντ, από την γιουγκοσλαβική πόλη στην οποία υπεγράφη.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης που κυριαρχούσε στις σχέσεις μεταξύ των τριών δυναμίτισε τις όποιες προσπάθειες συνεργασίας.

Η πορεία, όμως, δεν ήταν ανάλογη της διεθνούς δημοσιότητας που δόθηκε στην υπογραφή των Βαλκανικών Συμφώνων της Αγκυρας και του Μπλεντ, αλλά ούτε και στις προσδοκίες των ηγεσιών των συμμετεχόντων. Η έλλειψη εμπιστοσύνης που κυριαρχούσε στις μεταξύ τους σχέσεις δυναμίτισε τις όποιες προσπάθειες συνεργασίας, οι οποίες περιορίστηκαν σε ζητήματα πολιτιστικού και τουριστικού, μόνο, ενδιαφέροντος. Το κλίμα δυσπιστίας αποκαλύπτεται πλήρως από τη μελέτη των

πρακτικών της συσταθείσας Γραμματείας των Συμφώνων. Προτάσεις που έμειναν στα χαρτιά, ελλιπής στελέχωση διαφόρων Επιτροπών συνεργασίας λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος από τις κυβερνήσεις των τριών κρατών, εντάσεις και διάσπαση απόψεων ακόμη και μεταξύ αντιπροσώπων του ίδιου κράτους!

Δεν αποτελεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι τα Βαλκανικά Σύμφωνα απέτυχαν να υλοποιήσουν τους στόχους τους, και βυθίστηκαν στη λήθη. Οι τρεις σύμμαχοι έστρεψαν την προσοχή τους σε νέους στόχους: η Γιουγκοσλαβία μπόρεσε να χαράξει τη δική της πορεία που την οδήγησε στην πολιτική της ουδετερότητας. Η περιπέτεια που ξεκίνησε ως προσωπική διαμάχη με τον Στάλιν εξελίχθηκε τελικά σε ένα ολόκληρο κίνημα που συσπειρώσε κράτη της Αφρικής και της Ασίας και ευαγγελιζόταν τις αρχές της ειρηνικής συνύπαρξης

των λαών. Η Τουρκία έστρεψε το ενδιαφέρον της προς τη Μέση Ανατολή, επιζητώντας να παίξει σημαντικό ρόλο στα δρώμενα της περιοχής και να αναδειχθεί ως ισότιμος εταίρος των δυτικών συμμάχων. Η Ελλάδα, τέλος, αναλώθηκε σε έναν απερίληπτο αγώνα επίλυσης του καυτού προβλήματος του Κυπριακού που αναζωπυρώθηκε την ίδια περίοδο. Τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1955, με τις διώξεις του ελληνικού στοιχείου στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη, κορύφωσαν την κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και οδήγησαν σε στασιμότητα όλους τους τομείς της βαλκανικής συμμαχίας. Στην ουσία, αποτέλεσαν την ταφόπετρα ενός ήδη νεκρού συμφώνου.

* Η κ. Δώρα Γκότα-Συμυρνούδη είναι διδάκτωρ Νεότερης Ιστορίας και εμπειρογνώμων στο υπουργείο Εξωτερικών.

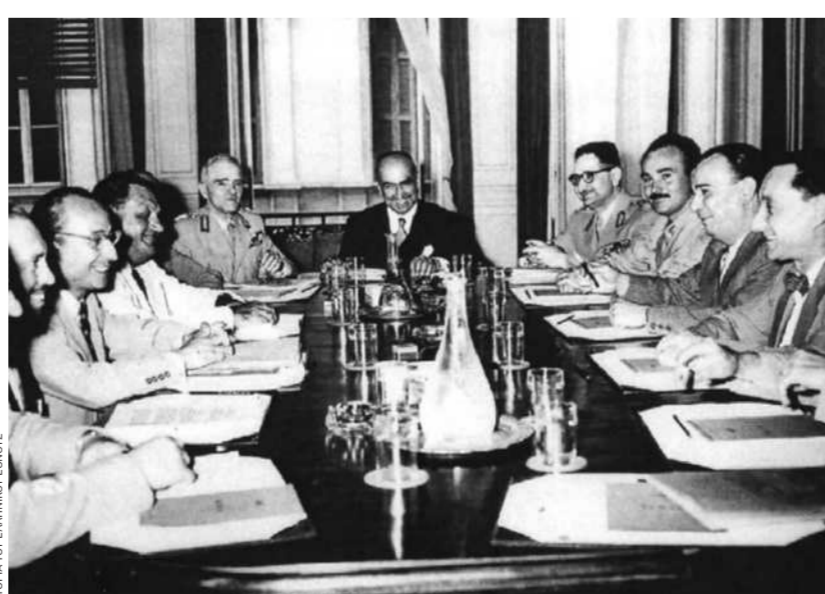

Πάνω, η πρώτη σελίδα της «Κ» το Σάββατο 28 Φεβρουαρίου 1953 πληροφορεί τους αναγνώστες της εφημερίδας για την υπογραφή στην Αγκυρα του τριμερούς συμφώνου και κάνει λόγο για έναν ιστορικό σταθμό στις Βαλκανικές σχέσεις. **Αριστερά,** Αγκυρα, 28 Φεβρουαρίου 1953. Ο υπουργός Εξωτερικών Στέφανος Στεφανόπουλος με τον Τούρκο και τον Γιουγκοσλάβο ομόλογο του Φουάτ Κιοπρουλού και Κότσα Πόποβιτς σε μια θερμή χειραψία μετά την υπογραφή της Τριμερούς Συνθήκης Φιλίας και Συνεργασίας, η οποία οδήγησε στη θνησιγενή Συνθήκη Συμμαχίας που υπογράφεται στις 9 Αυγούστου στο Μπλεντ της Σλοβενίας.

ΣΥΝΤΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΥΤΟΥ

Η υπογραφή της Συμφωνίας της Αγκυρας από τους υπουργούς Εξωτερικών της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας. Από αριστερά, Στέφανος Στεφανόπουλος, Φουάτ Κιοπρουλού και Κότσα Πόποβιτς.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Αθήνα, Ιούνιος 1954. Διεργασίες για την κατάρτιση του κειμένου της Συνθήκης του Μπλεντ. Αριστερά η τουρκική αντιπροσωπεία, δεξιά η γιουγκοσλαβική. Στο μέσον ο γ.γ. του υπουργείου Εξωτερικών, στενός συνεργάτης του Παπάγου, Αλέξης Κύρου.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Επίσκεψη του πρωθυπουργού Παπάγου στην Τουρκία, καλοκαίρι του 1953. Δίπλα του ο Τούρκος ομόλογός του Αντνάν Μεντερές. Οκτώ χρόνια αργότερα απαχονίστηκε μετά την ανατροπή της κυβέρνησής του από πραξικόπημα.